

ПРОСВІТНИЦЬКІ ІДЕЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ (1871-1913)

Євтух Микола Борисович

дійсний член (академік) НАПН України

доктор педагогічних наук, професор

Інституту педагогіки НАПН України

м. Київ, Україна

ORCID 0000-0001-6116-4760

Анотація. У тезах представлено дослідження просвітницьких ідей Лесі українки. Висвітлено, що своїх творах Леся Українка гостро критикувала всіх, хто перешкоджав розвитку народної освіти, правильному навчанню і вихованню дітей і молоді. Показано, що поетеса боролася за навчання українських дітей в школах їх рідною мовою, виступала проти заборони кращих підручників для учнів, виступала на захист народних учителів, за поліпшення їх політичних прав і матеріально-побутових умов. Доведено, що Леся Українка виступала проти злочинної політики царизму, що була спрямована на обмеження бюджетних асигнувань для народних шкіл, на пригноблення учителів та учнів; боролася за всебічний розвиток особистості, розгортала велику культурно-просвітницьку діяльність серед широких верств населення.

Ключові слова: Леся Українка, просвітницькі ідеї, розвиток народної освіти, рідна мова, народні школи, учителі та учні.

У контексті історичного дослідження, на сучасному етапі, виступають важливі питання в галузі освіти і виховання, які висувалися прогресивною інтелігенцією за життя видатних учених. Серед яких і є Леся Українка. У своїх творах Леся Українка гостро критикувала всіх, хто перешкоджав розвитку народної освіти, правильному навчанню і вихованню дітей і молоді. Поетеса боролася за навчання українських дітей в школах їх рідною мовою, виступала

проти заборони кращих підручників для учнів, виступала на захист народних учителів, за поліпшення їх політичних прав і матеріально-побутових умов.

Леся Українка не могла миритися з тим страшним і жалюгідним становищем тодішньої народної освіти, системи навчання і виховання, яка вводилася іноземними «наставниками», що були далекими від народу, його історії, мови, культури, традицій. «У неймовірно важких умовах геніальна дочка України підносила роль загальноосвітньої школи, торувала висхідний шлях всебічного розвитку особистості, розгортала велику культурно-просвітницьку діяльність серед широких верств населення» [1].

У 19 років Леся Українка написала для молодшої сестри підручник «Древня історія східних народів», який був надрукований після її смерті у 1918 році. Поетеса «наголошувала на тому, що вдачу, думки та світогляд народу найбільше видно з його віри та мови, оскільки в них відображається все, що думають люди про природу й про самих себе» [1].

Аналіз нарису «Школа» показав, що Леся Українка виступала проти злочинної політики царизму, що була спрямована на обмеження бюджетних асигнувань для народних шкіл, на пригноблення учителів та учнів; показала занепад початкової школи на Волині, нестерпні злидні вчительки тієї школи. У своїх творах поетеса велику увагу приділяла ролі українського вчителя у народній школі, розкривала численні соціально-педагогічні проблеми тогочасного суспільства, протестуючи проти експлуатації дітей («В катакомбах»), проти відсталості українських церковнопарафіяльних шкіл (нарис «Школа»), проти заборони в школах кращих підручників і книг для читання.

У своїх працях Леся Українка висловлювала думки про особистість народного вчителя вбачала в ньому чесну, доброзичливу, скромну, справедливу, працьовиту і віддану справі людину, яка не повинна бути черствою і педантичною у своїй роботі з дітьми. У своїх творах письменниця часто зверталася до питання про суспільне становище вчителя, про його обов'язок перед народом. Леся Українка вважала учителя народним діячем і

вимагала від нього активної участі у громадському житті. Ідейність, самовідданість, палка любов до своєї праці, батьківське піклування про дітей, широка освіта і, найголовніше, бажання працювати на благо народу – таким вона уявляла собі народного вчителя. Леся Українка сама була взірцем, прикладом цього. Вона постійно цікавилася навчально-педагогічною літературою, написала підручник «Стародавня історія східних народів», склала збірник «Дитячі ігри, пісні та казки Ковельського, Луцького і Новоград-Волинського повітів Волинської губернії» (1902), написала збірник «Народні мелодії» з голосу Лесі Українки, виданий у 1917-1918 рр.

Поетеса невтомно боролася за навчання українських дітей в школах їх рідною мовою, виступала проти заборони кращих підручників для учнів – «Родного слова» К.Д. Ушинського, книг для читання Й.Г. Паульсона, виступала на захист народних учителів, за поліпшення їх політичних прав і матеріально-побутових умов.

Леся Українка трудилася на ниві народної освіти, була продовжувачем справи Т. Шевченка та ін., які також писали для дітей, боролися за навчання українською мовою, за рівень письменності населення тощо. Вивчення її життя і творчості відкриває для нас нові сторінки в історії освітньої справи в Україні. Адже просвітницькі ідеї розкривалися майже у всіх її творах. Леся Українка написала багато поем, повістей, оповідань, п'єс та публіцистичних статей, які мають велике пізнавальне й виховне значення. У своїх творах вона гостро критикувала всіх, хто перешкоджав розвитку народної освіти, правильному навчанню і вихованню дітей і молоді.

Вагоме місце у творчості Лесі посідала ідея становлення жінки-матері як основного джерела формування особистості дитини, її самосвідомості. Мету сімейного виховання Леся Українка вбачала у формі громадянина-борця. Наприклад, в оповіданні «Помилка» вона приходить до висновку, що досягти цієї мети можливо тільки за умови сприятливого розвитку природних здібностей дитини.

У деяких своїх творах вона порушила важливі не лише соціальні, а й педагогічні проблеми, які розв'язувала з науково-матеріалістичних позицій. У знаменитому творі «В катакомбах» вона різко виступала проти експлуатації праці дітей. А у таких творах як «Адвокат Мартіан» та «Грішниця» різко критикувала релігію, церкву і духовенство. Вона писала: «Коли б я могла, я б віником вимила все сміття в яму, хай там би лежало і не забивало людям голови» [2, с. 219]. А в нарисі «Школа» Леся Українка критикувала відсталість церковнопарафіяльних шкіл в Україні, змалювала тяжке життя народних учителів, які повністю залежали від духовенства та багатіїв.

Леся Українка виступала на захист народних учителів, за поліпшення їх політичних і матеріально-побутових умов. Народним учителям вона відводила надзвичайно важливу роль у суспільстві, але вона була націоналістом, патріотом своєї Батьківщини, засуджувала несправедливість, висловлювала свої думки на папері про історію рідного краю, солов'їною українською мовою, вірила у краще майбутнє своєї рідної країни, описувала у своїх новелах культуру та традиції українського народу. Педагогічні, філософські, соціально-етичні погляди Л. Українки стали значним внеском у царині становлення українського шкільництва, теорії та практики навчання і виховання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Педагогічні ідеї Л. Українки. Режим доступу: <https://studfile.net/preview/9236734/page:2/>
2. Українка Л. Публікації, статті, дослідження // К., Вид-во АН УРСР, 1954. – С. 219.
3. Українка Л. Твори: У 12 т. – К., 1978. – Т. 9. – С. 172.